

mělo ráz pevné soudržnosti. Od pásma vědomí přešel k pásmu podvědomí, jehož asociační aktivita se stala určujícím kompozičním prvkem skladby. Zrodilo se tak dílo, jež básníkovi umožnilo do básnické zkratky koncentrovat nesmírné množství dějů a prožitků, přehlédnout vlastní dosavadní život, vyjádřit pocit melancholie a smutku, tíhy života zaskočeného a natrvalo poznamenaného válkou, ale také vědomí neustálé proměny světa a prožitek věčné, životodárné moci lásky. Skladba syntetizující básníkovo dosavadní tvůrčí úsilí představuje vyvrcholení jeho příklonu k poetismu. Vznikla v době, kdy v tvorbě poetistických básníků nastává odvrát od hravosti a kdy i k nim pronikají momenty tragického vidění světa a rozporů doby. Nový Ikaros se stal jedním z nejvýznamnějších plodů této proměny; uplatněním tvůrčí aktivity podvědomí pak zároveň naznačil básníkův přechod k surrealismu. zp

Občanská válka.

Politické verše — Jiří Haussmann 1923

Občanská válka je posmrtně vydaná sbírka předčasně zemřelého satirika; nese podtitul Politické verše a obsahuje epické i lyrické verše a epigramy vesměs satiricky glosující poválečné společenské poměry v mladé Československé republice. Sbírkou je svědectvím prudkého vývoje mladého básníka, který od nacionalistických a objektivistických *Zpěvů hanlivých* (1919), rozdávajících výsměch na všechny strany, dospívá k rozlišujícímu, hodnotícímu vztahu ke společenskému i politickému dění v novém státě. Přitom některé rysy Občanské války nasvědčují tomu, že ani v ní není autorův vývoj dovršen, že ani nad ní nelze jednoznačně hovořit o básníkově trvalejším názorovém stanovisku. V Občanské válce nejde o pranýřování jednotlivých zlořádů, nepravostí a omylů vládnoucích tříd, nýbrž o zásadní negativní postoj ke společenskému řádu zrozenému ze soukromého podnikání (epigram *Vznik kapitalismu*), jenž panuje i v nové republice. Přitom však básník ve sbírce zůstává racionálně uvažujícím, v podstatě osamělým, levicově orientovaným intelektuálem, který hájí socializaci, ale ponechává stranou sociální otázky ve smyslu zájmů pracujících vrstev, a ač hájí ruskou revoluci, nestává se stoupencem revolučního řešení domácích společenských poměrů.

Předmětem Haussmannovy satiry jsou politické poměry v repu-

blíce, jak se jeví v činnosti politických stran, především pak ze starého mladočešství zrozené národní demokracie. Básník pranýřuje její protiněmecký šovinismus, upjatý k vidině všennárodního státu bez národnostních menšin, její nenávisť k socialismu, její antibolševismus a carofilství i pokrytecké pseudovlastenectví, za nímž se skrývá honba za sinekurami a zisky z výhodných obchodních transakcí. Nevyhýbá se přitom ani jednotlivým osobám; vedle vůdčích politiků K. Kramáře, A. Rašína, A. Kusáka, A. Stránského a jeho syna častuje svou ironií i básníky V. Dyka a J. S. Machara (bývalý nonkonformista se stal generálním inspektorem armády), spisovatelku B. Vikovou-Kunětickou, národohospodáře K. Engliše, filozofa F. Mareše, novináře K. Judu aj. Z ostatních politických seskupení se vypořádává Haussmann s agrární stranou, hlavně s její ochranou válečných lichvářů a s jejími spekulacemi s výzvou národa, posmívá se stoupencům Hlinkovy slovenské lidové strany i soudobé vládní koalici. Kárá nesamostatnost českých politiků, kteří buď se řídí Francií, nebo vzhlížejí k Moskvě. Satirickému výsměchu je podrobena vládní politika, ať už se projevuje růstem drahoty, strachem ze sociálních reforem, které by mohly dráždit spojence — dohodové mocnosti, nebo postupem v otázkách církevních. Část sbírky je věnována literatuře: ironicky je komentován osud básníků, kteří se před časem stali klasiky, ale ani pak je nikdo nečetl, a pseudokulturnost podnikatelů, kteří vyhlášují literární ceny za propagaci všennárodního vlastenectví, stávajících řádů, a zejména vlastních výrobků.

Báseň *Průvodce* (zařazena — ve shodě se záměrem autorovým — spolu s básní *Volání doby* až do 2. vydání z roku 1934) je svým způsobem příznačná pro Haussmannův satirický typ. Pro své básně si totiž autor volí zpravidla konvenční situace, dávno ustavená literární dějová schémata, kterých — aniž by je parodoval — využívá k satirickému zobrazení současnosti. V *Průvodci* tak užil Haussmann principu putování: anonymní informátor a vykladač (jako kdysi v Komenského Labyrintu) provází cizince Prahou a ukazuje mu pozoruhodné budovy; prohlídka posloužila satirikovi k výsměchu jednak poválečným nešvarům, jednak hrubé neznalosti českých poměrů v cizině. V básni *Legenda* je zase rozvinut havlíčkovský motiv putování duše do nebe: neznaob, kefas, zloděj, opilec a chlípák se dostane do nebe, protože volil Hlinku. Velmi oblíbeným nástrojem Haussmannovy satiry je motiv válečnického tažení. Jeho vzorem se stala zřejmě Macharova perzifláž staré hrdinské epopoje *Boží bojovníci*; Machar v ní líčí svůj sen, v němž mladočeši táhnou na Vídeň a u Tábora potkají dělnické masy, které tyto novodobé „boží bojovníky“ vyhubí. Podobně v Haussman-

nově básni *Sen* sleduje vlastenecký pisálek, jak pochodují národní demokraté na Rus vyhladit bolševismus. Stejný motiv, včetně pojetí národních demokratů jako macharovských božích bojovníků, obsahuje i ústřední skladba, jež dala sbírce jméno, *Občanská válka*. Také v ní národní demokraté táhnou na bolševiky, pokládají za ně čtyři sněhuláky s rudou hvězdou na čepici, s rudými praporky a nápisem „Pryč! My jsme bolševici!“. Než se ovšem „boží bojovníci“ zformovali k boji, slunce nepřátele roztavilo a národní demokraté mohou zapíjet svůj triumf. Tato báseň je ovšem jen nová, ideově protichůdná varianta Haussmannovy epické básně *Karmínová garda ze Zpěvů hanlivých*, kde básník ironicky vykreslil výpravu českých sociálních demokratů na pomoc ruské revoluci. A do třetice táhnou vyhubit nepřátele i básník Dyk a filozof Mareš v básni *Vlastenecká legenda*. Nejprve pobili všechny Němce, pak realisty, socialisty a bolševiky a nakonec i všechny ostatní, neboť „vše ostatní, co země naše hostí, / je nakaženo internacionálností“. Aby se lid mohl dále množit, ponechali na živu jen spisovatelku Kunětickou: „A tak, ač jen tříčlenný, / národ bude spasený“.

Jako si Haussmann nedělal starosti s dějovou osnovou příběhu a bez rozpaků ji přejímal ze starší literatury, tak také v podstatě tradiční je i jeho verš, pravidelný, rytmicky výrazný, poukazující zvláště v epigramech až k Havlíčkoví. Obojí je mu jen vnějším rámcem skýtajícím prostor pro uplatnění a rozvinutí jeho nejsilnější zbraně: pronikavého, útočně břitkého intelektu, mířícího vždy k jádru věci. Tento intelekt nepodává empirii jednotlivin a detailů z tehdejšího politického dění, nýbrž racionálně konstruuje modelové situace, které v satirické nadsázce zobecňují podstatu analyzovaného jevu a odhalují jeho absurdnost. Takové situace vytváří Haussmann třeba i na základě intelektuální hry se slovy. Stačí mu k tomu např. homonymita slova třídní (třídní loterie a třídní — opak celonárodní), aby se zrodil pamflet *Balada o zoufalém zrádci*, o národním demokratu, který si dovolil vyhrát v třídní loterii.

Vedle vytváření modelových situací se pronikavost básníkovy intelektu nejzřetelněji projevila ve vynalézavé práci s významově funkčními rýmy. V nich se koncentrovaly dílčí pointy jednotlivých strof i dvojverší (Kramáře — za cáře), satirizující kontrasty (na klobásy — národ spásy, kalem — generálem) i jazykové hříčky v podobě různorodých lomených rýmů (národ — dar ód, nar.-dem. — bardem). Není pochyb, že právě tradiční faktura verše poskytla možnost, aby v kontrastu k ní plně vynikla básníková hra s rýmy a jejich významové zdůraznění. K tomuto kontrastnímu vyniknutí rýmů přispívá i satirikova mírně archaizovaná větná stavba (někdy ovšem s parodicko-ironickou funkcí). Archaizující prvky pronikají

spolu s lidovými obraty a vulgarismy, ale také s učenecými latinismy a slovy ze současných cizích jazyků i do básníkovy slovníku, přičemž zase zvláště na sebe upozorňují tím, že jsou soustředěny do rýmu (sterých blah — konal tah, oslyšán — zase pán; Mareš Franta — svazek Kanta, zjev Ty — kšefty; Veni, vidi, vici — bolševici, neznámá — fueramus Pergama; Smith a Kant — thé dansant, ještě dnes — Spuckgefäss).

I když *Občanská válka* některými svými rysy souvisí se starší tradicí satiry Havlíčkovy, Macharovy, Dykovy a Gellnerovy, svou intelektuální potenci, schopnou v satirickém vyostření zachytit situaci v jejím tehdy podstatném, politickém aspektu, dále rýmovou vynalézavostí i jazykovou hravostí se přiřadila po bok uměleckým výbojům mladé básnické generace dvacátých let. Haussmann se stal jejím nejvýznamnějším satirikem a *Občanská válka* souputníkem tehdy se rozvíjející poezie proletářské. zp

Ohlas písní českých - František Ladislav Čelakovský 1839

Sbírku, opatřenou obsáhlou předmlouvou usilující postihnout zvláštní ráz české lidové písně mezi písněmi jiných slovanských národů (a tím také obhájit odlišnost českého ohlasu od OHLASU PÍSNÍ RUSKÝCH), věnoval Čelakovský zemřelým přátelům, Josefu Vlastimilu Kamarýtovi a Josefu Krasoslavu Chmelenskému, kteří mohli po dlouhá léta sledovat pozvolný vznik knížky. Sám básník vyčlenil několik „tříd“ české lidové písně, které se pokusil v ohlase představit: básně rozpravné, písně elegické, písně naivní, žertovné a satirické, vlastní písně a popěvky (drobné, jednoslokové písněové miniatury). Toto členění se nijak nepromítlo do kompozice sbírky, ta je naopak vedena snahou představit českou lidovou píseň jako útvar žánrově co nejrozmanitější a pestrý. Do čela Ohlasu je umístěna balada *Toman a Lesní panna*. Její hrdina odjíždí „večer před svatým Janem“ na koni za svou milou, ale zastihne ji uprostřed zasnubní hostiny již jako zaslíbenou jinému. V zoufalství zapomene na varování, se kterým ho vyprovázela z domu sestra, a zabočí do doubravy, kde se dostává do moci Lesní panny. Skladba končí sesťmým pláčem u koně, který se vrátil bez jezdce. Epickou poezii zastupuje ještě historický zpěv *Prokop Holý* zpracovávající historicky nedoloženou epizodu z husitských válek, baladická píseň